

jól fizetett és magas presztízszű foglalkozás. A foglalkozások professzionalitásuk (szakmaiságuk) szintjével tűnnek ki. A szakmaiság egy, az előbbieknél talán még gyakrabban használt kifejezés, és még kevésbé definiált a szociológiai irodalomban. A kötet értelmezése szerint a szakmaiság egy hivatás globális profilja, azaz mindaz, ami megkülönbözteti őt más hivatásoktól. A szakmaiság egy hivatás identitástartalom és szakmai standardok szerinti gyakorlását jelenti. És végül, a szakmaiság a tudomány, az értelem és kiválóság egységét jelenti.

Ahogy már korábban is említettem, nemzetközi, nemzeti jelentések és tanulmányok szerint a tanári munka státusa alacsony, messze áll attól, hogy a magas presztízszű szakmák közé soroljuk. Igaz, az egyes országok e tekintetben rendkívül eltérő képet mutatnak: míg pl. Portugáliában egyes tanári szakoknál hússzorosa a túljelentkezés, addig Svédországban néhány éve mindössze tíz fő jelentkezett kémiantanári szakra. Monteiro leszögezi, hogy a szakma minőségének javítása már az azt művelni kívánók humán kvalitásainak figyelembevételével kell hogy kezdődjön, amikor a képzésbe való belépést és a szakmai teljesítmény értékelésének kritériumait határozzák meg. A kiválasztáson, oktatáson és értékelésen túl a tanári hivatás minőségének javításának a szakmai és társadalmi státus más aspektusait is magába kell foglalnia, mint pl. a munkakörülményeket, anyagi és karrierperspektívát, valamint az iskolai menedzmentet. A tanári mesterség jövője egyértelműen az iskola intézményéhez kapcsolódik, amit vonzóvá kell tenni, és a legjobb képességekkel rendelkezőket kell a pályára csalogatni – olyan szakmai önszerveződésre, önirányításra képes embereket, akik szenvedélyes és inspiráló elképzelésekkel rendelkeznek.

A kötet harmadik része a szakmák szabályozási rendszerével foglalkozik, és ez eddigiekhez híven itt is különböző kutatások eredményeivel, jelentések, beszámolók részleteivel alátámasztott következtetésekkel találkozhat az olvasó. Az önszabályozás az egyik legfontosabb jele a társadalmilag fontos szerepet ját-

szó, felelősségteljes és elismert szakmáknak. Az önszabályozó rendszerek legfontosabb feladatai közé tartozik a szakma gyakorlásához való hozzáférés ellenőrzése olyan eszközökkel, mint a regisztráció vagy a tanúsítvány. Ennek célja, hogy a szakma művelői kompetens, etikus és biztonságos módon nyújtsák a szolgáltatásaikat, a legmagasabb minőségben és elérhető áron. A tanári szakma önszabályozó rendszerre már működik az angolszász országokban, Oktatási Tanácsok (Teaching Council) formájában. A világ egyes részein a tanári szakma szabályozását általában az állam koordinálja, direkt módon vagy egyes hivatalokon keresztül. Az önszabályozó rendszerek létrehozása sok helyen azonban még mindig politikai vagy szakszervezeti ellenállásba ütközik.

Összességében a kötet által feldolgozott téma hasznos és releváns, stílusa olvasható, szemléletes, színvonalas. Nemcsak oktatáspolitikával, oktatáskutatással foglalkozó szakemberek forgathatják haszonnal, hanem a szakmát nap mint nap művelő pedagógusok is meríthetnek a nemzetközi kutatások eredményeire erősen támaszkodó kötetből (hazánkra, sajnos, egyetlen utalást sem találhatunk benne). Így nem marad más hátra, mint a mások által elének állított példákban tanulni, és azokból a legjobbat meríteni.

(Reis Monteiro: *The Teaching Profession: Present and Future*. /SpringerBriefs in Education/. Springer, Dordrecht, 2015. 160 p.)

Nagy-Kolozsvári Enikő

KÉTSZÁZ ÉV REFORM

Kevés dolgot vélnénk kulturális és nemzeti sajátosságokhoz jobban kötődőnek, mint az oktatást. Ennek ellenére a tanári hivatás – több folyamat együttes hatása okán – igen hasonló, szimbolikus pozícióba került a fejlett országok többségében. Így, olykor meglepő módon, a tanárok helyzete világszerte szinte azonos

kérdéseket, elvárásokat és problémákat vet fel. Kötetünk szerzője, *Dana Goldstein* a bevezetőben idézi az Amerikai Egyesült Államok oktatási miniszterét, Arne Duncant, aki 2009-ben azt mondta: „Milyen a hatékony tanár? Képes a vízen járni.” Kevésbé valószínű, hogy Duncan a Debreceni Egyetem kiváló professzorát, Brezsnayánszky Lászlót plagizálta volna, aki az ideális pedagógustól elvárt tulajdonságokról egyszer – nagyjából ugyanebben az időben – úgy nyilatkozott: ha mindet egymás mellé sorakoztatjuk, kiderül, hogy a jó tanár maga Jézus Krisztus. Úgy tűnik, Washingtonban és Debrecenben valamilyen módon ugyanarra a következtetésre lehet jutni a tanárokkal kapcsolatosan – Goldstein könyve jó apropója lehet annak is, hogy a jelenség mögött rejlő okokon elgondoljunk.

A szerző újságíró: könyve (*The Teacher Wars: A History of America's Most Embattled Profession*) ennek erényét és hiányosságát egyaránt mutatja. Érdem, hogy a kötet olvastatja magát, az évszámokat és az oktatásra fordított összegeket egy-egy sztori keretében kapjuk meg, s mindig találunk egy személyt, akivel a szerző – bemutatva nagyon is emberi céljait és küzdelmeit – azonosulási lehetőséget kínál. Pozitívum az is, hogy friss szemmel tekint az oktatás sokszereplős, komplex világára, ezáltal az olvasónak is új nézőpontokat kínál. Azonban ez a frissesség olykor a könyv hiányossága is: egy-egy világrengetőnek szánt következtetés a neveléstudománnyal foglalkozó szakember számára evidencia; vagy éppen falsra sikerül egy kontextusából kiragadott összehasonlítás.

Utóbbira már a bevezetőben találhatunk példát. Goldstein elmondja: az indította a könyv megírására néhány évvel ezelőtt, hogy a tanári foglalkozás rendkívüli viták kereszttüzébe került az Egyesült Államokban. 2010-ben egy, az amerikai oktatás megmentésével foglalkozó cikk a *Newsweek*-ben a következő illusztrációval jelent meg: egy iskolai tábla, amelyen krétával az alábbi felirat szerepelt: „Rúgjuk ki a rossz tanárokat! Rúgjuk ki a rossz tanárokat! Rúgjuk ki a rossz tanárokat!” E hatásvadász

és leegyszerűsítő kép kapcsán a pálya presztízsének csökkenéséről elmélkedve a szerző azt írja, a tanári foglalkozás máshol mindenütt elismertebb és problémáktól mentesebb; majd Dél-Koreára és Finnországra hivatkozik, noha ez a két ország inkább kivételként említhető, mint általános példaként. Hiszen a Távolság-Keleten a legtöbb országban még él a hagyományos, apai jellemzőket hordozó tanárkép, s noha önmagához viszonyítva ez az ímázs is változóban van, Európából vagy Amerikából nézve még őrzi a maskulin tekintélyt (számszerűségében is, ugyanis a pedagógusok közel fele, Japánban pedig több mint fele férfi). Finnország pedig tudatosan igyekszik a tanári és a kutatói szerep közötti hasonlóságokat kiemelni, és bár a „finn csoda” esetében is igaz, hogy az árnyalt elemzés kritikát vagy kételyt is megfogalmazhatna, összességében a kutatás és az önreflexió folyamatos jelenléte a tanárképzésben olyan, az európai átlagtól eltérő szerepfelfogás, amely a pálya presztízsét és vonzerejét is növeli.

Az európai országok többségére, így Magyarországra is igaz, hogy a közoktatással szemben mindig is elvárás, egyben remény volt, hogy a meritokrácia érdekében lesz képes működni, ugyanakkor az állam vagy a helyi kormányzat sosem szánt annyit a közoktatás fejlesztésére, amennyit az igényelt volna. A szerző így fogalmaz: kétszáz év óta az amerikai társadalom azt várja a tanároktól, hogy mérsékeljék a társadalmi szakadékokat – katolikusok és protestánsok, bevándorlók és a többségi társadalom, feketék és fehérek, gazdagok és szegények között. Ugyanakkor minden oktatási reform támada az épp a pályán működő tanárokat, és felvázolta, kikkel kellene őket helyettesíteni. A 19. század elején a reformerek az akkor oktató férfi tanárokat részeges szadistáknak állították be, akiket kedvesebb és erkölcsösebb (és olcsóbb) női tanárokkal kellene felváltani. Később a reformok kezdeményezői pont a női tanárokat támadták, arra hivatkozva, hogy hiányzik belőlük a maskulin keménység, ami pedig szükséges lenne a diákok fegyelmezéséhez. A tanárokat kritizálták már a

politikusok, az értelmiségiek, az üzleti vezetők, a társadalomkutatók, a jobb- és baloldali aktivisták, és persze a szülők. A bírálatok egy része jogos volt, más részük viszont aligha állta meg a helyét. „Noha kétszáz éve vitázunk arról, hogyan kellene a tanárokat képezni, alkalmazni, fizetni, fejleszteni és kirúgni, konszenzus alig született e kérdésekben.” – írja Goldstein.

A szerző lényegében arra világít rá, amit hosszú ideje tudunk és tanítunk: az iskola társadalmi funkciója egyfelől a szűrés, másfelől az esélyek kiegyenlítése. A jó oktató fel is szokta tenni a kérdést a hallgatóknak: mit gondolnak, hogyan viszonyul egymáshoz e két feladatkör? Úgy tűnik, napjainkban, amikor egyre többen vesznek részt az oktatásban, és ezzel együtt is újabb és újabb szakadékok nyílnak a fehér középosztálybeli gyerekek és az összes többi tanuló között, a kérdés egyre élesebben merül fel, de a rendszerbe kódolt problémák megoldása helyett a politika a tanárokat állítja célkeresztbe. A könyv első öt fejezetében Goldstein azt bizonyítja be, hogy nem ez az első „tanárháború” az amerikai történelem során. Itt érzékeljük leginkább, mennyire meghatározóak a kulturális sajátosságok, az eltérő földrajzi, történelmi, gazdasági helyzet. Bár az oktatás bővülése és a pedagóguspálya elnöiesedése Amerikában is kéz a kézben járt, a felszabadított rabszolgák oktatásának alakulása, vagy éppen a hidegháború boszorkányüldözése a magyar olvasó számára elsősorban neveléstörténeti érdekesség; nálunk az adott korban másféle problémák – és más reformok – léteztek.

A könyv második fele, további öt fejezet, szakít a szigorú kronológiai sorrenddel, inkább problémátörténeti áttekintés. Itt már jobban érzékelünk párhuzamokat, bár például a *Teach for America* sajátos, számunkra ismeretlen jelenség: egy olyan nonprofit szervezetről van szó, amely frissdiplomás fiatalokat küld az elmardott régiókba, hogy mielőtt választott szakmájukban dolgozni kezdenek, tudásukat átadják az általában hátrányos helyzetű diákoknak – e szervezet megalakulásának körülményeiről és későbbi tevékenységéről olvashatunk a ki-

lencedik fejezetben. Ám az oktatási reformok kapcsán felmerülő kérdések ismerősek lehetnek, még akkor is, ha mi magunk (eddig még legalábbis) nem szembesültünk azzal a „tesztre tanítási” lázzal, amely – a kapcsolódó kritikákkal együtt – az amerikai oktatási diskurzusoknak évek óta uralkodó eleme. Goldstein idéz egy 2011-es baltimore-i kutatást, amely óramegfigyeléseken alapult, és azt mutatta, hogy a közoktatásban a pedagógusok többsége nem tesz fel komplex, kritikai gondolkodást igénylő kérdéseket, csak tesztkérdés jellegűeket, amelyekre egyszerű a válasz. Az olvasó itt vélhetően önkéntelenül is eltűnődik, hogy vajon a magyar iskolákban milyen eredménnyel járna egy hasonló átfogó vizsgálat.

Az epilógus, amelyben Goldstein mának szóló következtetéseket fogalmaz meg, már erősen áthallásos, akár az európai, akár a hazai oktatási helyzet szempontjából. Bár a történeti áttekintés csak részben vezet az itt megfogalmazott kijelentésekhez, olykor talán inkább egy-egy divatos szlogen nyomában indult el a szerző, ám alapos újságíróhoz illően minden esetben igyekszik adatokkal alátámasztani állításait. Így az az olvasó, aki a neveléstörténet s különösen Amerika történelme iránt nem tanúsít kitüntetett érdeklődést, kezdje úgy olvasni ezt a kötetet, ahogy az újságokat: hátulról.

Az első – és sokfelől ismerős – következtetés: a tanárok fizetése igenis számít. 2012-ben 54 000 dollár volt az Egyesült Államokban a tanárok éves átlagos bére, ennek alapján anyagi helyzetük nem rossz: hasonló egy rendőréhez vagy egy könyvtároséhoz. Ugyanakkor egy szakápoló vagy egy fogorvos ennél jóval többet keres, és akkor még nem beszéltünk a sokszorosan többet kínáló értelmiségi foglalkozásokról (pl. ügyvéd). Amerikában a tanárok és más diplomások fizetése között az utóbbi években egyre nyílt az olló, és ez a pálya presztízsének sérülésével járt. Az is gondot okoz, hogy a fizetések nagyon lassan emelkednek a karrierút során: a pályakezdő tanár még hasonló vagy akár magasabb fizetést kap, mint más szakon diplomázott társai, de öt év elteltével már sokkal

kevesebbet keres, mint más fiatal azonos gyakorlati idővel, és csak jóval idősebben jut jobb fizetéshez. Goldstein szerint ezek a tényezők sok ambiciózus fiatalat távol tartanak a pályától.

A pedagógusok munkája összetett, tudásuk fejlesztésének legjobb módja, ha tanuló/gyakorló közösségeket hoznak létre, amelyekben a tanárok tanulhatnak egymás munkájából. Az is fontos lenne, hogy a pályakezdők vehessenek részt megfigyelőként az idősebbek óráin.

Meg kell tartani a tanítás, a tanári pálya izgalmas voltát: ha ambiciózus fiatalokat akarnak a pályára vonzani, valódi karrierlehetőséget kell nekik kínálni. Emellett nagy a kiegészítés veszélye, ezt is mérsékelné egy változatosabb karrierút. Goldstein Szingapúrt említi példaként, ahol három év tanítás után a fiatal pedagógus választhat: az intézményvezetés, a tantervfejlesztés vagy a mentorálás területén akar-e fejlődni. Attól kezdve egyre összetettebb szerepekben próbálhatja ki magát.

Az iskolák vezetőire legalább akkora figyelmet kell fordítani, mit a pedagógusokra. A szerző a McKinsey-jelentésre hivatkozik, amely szerint a sikeres oktatási intézmények élén elkötelezett, jól képzett vezetők állnak. Javasolja, hogy az erre alkalmas tanárok vezetői készségeit fejlesszék, az iskolavezetőket pedig ne terheljük túl adminisztratív feladatokkal.

A tesztek kerüljenek vissza az őket megillető helyre, azaz legyenek mérési eszközök, amelyek egy-egy diák aktuális tudását diagnosztizálják. Ne ezek szolgáljanak minden eredmény vagy iskolai munka megítélésére, és főleg ne arra, hogy ezek alapján küldjenek el tanárokat az iskolákból. Ugyanakkor lehessen elküldeni a rosszul teljesítő tanárokat. A pedagóguspályán eltöltött hosszabb idő olyan eltűzött védelmet biztosít egy tanárnak, ami már a produktivitás ellen hat.

Az oktatáspolitikai reflektáljon a gyakorlatra, ne felülről akarja azt meghatározni. Virágozzon minden virág, legyen többféle modell, a helyi igényekhez alkalmazkodó oktatási eljárás.

Több férfi tanárt és több színes bőrű tanárt kellene toborozni: jelenleg a pedagógusok csu-

pán 17 százaléka nem fehér, ezzel szemben a tanulók 40 százaléka színes bőrű. A tanárok mindössze 24 százaléka férfi: az elnöiesedés még az 1820-as években kezdődött, és azóta is tartó folyamat. A magasabb fizetés és a versengőbb munka több férfit vonzana a pályára, és a nagyobb diverzitás is vonzóbb lenne.

Talán ez utóbbi állítás az, amely szintén azt mutatja, hogy Goldstein, noha nem csak ebben a könyvében foglalkozik az oktatással, nem ismeri eléggé a területen folyó kutatások eredményeit. Hiszen ezek közül számos igyekszik feltárni, hogyan alakult a tanárkép az elmúlt évek, évtizedek során, néhány országban azt is vizsgálják, hogyan hat ez a tanári pályát választó hallgatókra. Ausztrália például kiténtetetten fontosnak tartja a kérdést, és szakértőik meglehetősen komplex módon tanulmányozzák a társadalmi nemi sajátosságokat, illetve az elköteleződést. Ami e könyv kapcsán dióhéjban elmondható: nem elég csupán egy vagy két tényezőt megváltoztatni, a fizetés vagy a valódi karriert kínáló pályakép mellett fontos, hogy mennyire enged teret az oktatási rendszer az innovációnak, illetve mennyire tartja fenn az adott társadalom a „gondoskodó” tanár képét – e dimenziók Goldstein írásából kimaradnak.

A kötet címe történelmi áttekintést ígér, ennek eleget is tesz. Meglehet, egy történész szakszerűbb felsorolást várna el, de aki gyors és olvasmányos problémátörténeti ismertetőt szeretne, annak érdemes ezt a könyvet választania. Az elmúlt kétszáz év, vagy akár csak az utóbbi húsz év minden oktatásügyi kérdésnek megválaszolására Goldstein nem vállalkozott, ettől függetlenül időnként nem elég elmélyült tudása számon kérhető. Erénye viszont, hogy új nézőpontokat is kínál, és kimozdít a megszórt keretek közül.

(Dana Goldstein: *The Teacher Wars: A History of America's Most Embattled Profession*. Doubleday, New York, 2014. 349 p.)

Kovács Edina